

TILL MALTE PERSSON

Malte Persson är född 1976. Med fyra böcker bakom sig och en hel del annat är han den nionde och yngste av dem som fått detta pris.

Hans debut *Livet på den här planeten* (2002) kallades roman och begreps av få. Den är ett generationsdokument, en personlig positionsbestämning utan centrum och har ett rasande flöde, fritt från andningspauser, dock i fullständiga satser. Polyfont fångar den upp röster från Palme, Kennedy, Derrida eller låter jaget rentav bli världens lyckligaste människa. Detta jag cirkulerar på livets party, utan egen vilja men fullt av obändiga drivkrafter.

Ett exempel: ”Jag arbetade mig upp inom SSU tills jag blev statsminister och då sköt man mig. Jag kastade gatsten och sprängde ambassader och då sköt man mig. Jag ville vara fattbar, men inte gripbar, och då grep man mig.” Jaget har slavat i butiksgruvorna, läser streckkoder med bara ögonen och studerar kärlekens nationalekonomi på Hamlethögskolan i Stockholm. Jaget blir kyrkoherde i Stenångra och herren är hans hero, mig skall ingen fatta – särskilt som Bonniers refuserat hans bokrulle med dubbelt radavstånd.

Debutens motto är från Linné: ”Du ser alt gå confust.” Men om det går åt pipan verkar Persson mer road än besvärad. I ordens fjärlshäv söker han fånga fladdret på skärmen, flimret i själen, ett universum som hotar med ett totalt strömavbrott. Han seglar på samtidskulturens hav, gör slag i trendblåsten, språkvinden, som än för honom bakåt i historien än ut på världsmarknadens mediala hav. Han klipper sig igenom nät av osynliga beslutsförlopp och låter sig aldrig fastnaglas, även om Thanatos slår följe honom med honom oftare än den nyckfullare Eros.

Här övas parafra, pastisch, parodi. Men också språklig frenesi, en dödskantad kvickhet och på var sida tankar som i nästa sekund förvrängs – så fjärran vardagsrealismen i mycket av vår prosa. Malte Perssons tradition är Lars Gyllenstens, Erik Beckmans, Åke Hodells. Sanslöst, sammelsuriskt, ändå tänkvärt, rentav informativt. Myndigheternas byråkratspråk, reklamens klichéer och andra gängse jargonger blandas med manualer, bruksanvisningar och Första Maltebok.

Persson igen: ”Vi befinner oss mellan upplysning och upplösning. – – – Det slår mig att jag antagligen tillhör den sista generationen som växt upp utan fjärrkontroller, och därmed med en sista rest av tro på berörelsemagi.”

Hans första bok är ett uppsluppet porträtt av Sverige, våra synder och fobier, H&M och S/M. ”Detta är ett valår, ett på naturhistoriska museet uppstoppat och utställt folkhem. Kring

vårt bilvrak står en doft av formalinen Formalism. Och det vanliga fossila bränslet. Är detta det berömda halva kungariket? Dina stolta skogar, dina motorvägar, susar. Ett uppdraget skepp i ett nedlagt varv. – – – Där borta smalnar vägen. Den svenska modellen får inte lift. Den svenska modellen får inte luft. Här slutar allmän väg. ABAB-väktare, vad lider natten?" Och så vidare – med allusioner i var och varannan mening: "I uppstoppade poeters sällskap papegojan död ej ruttnar."

Paradoxen är Malte Perssons vardagsrum: "Jag öppnar munnen, sjunger högt en stum vokal för världen. – – – Vore det på riktigt skulle jag gråta, mitt hjärta skulle brista – brist mitt hjärta! Det är på riktigt, så brist, det gör ingenting, ännu en brist bland andra; bristen är det vatten i vilket vi andas med vår längtans gälar."

Han säger sig misstro all kultur utom bakteriekultur och vill själv klassificeras under Nöjen. För hans snurriga uppslagsrika diktafon är kanske bara det lekfulla språket på fullt allvar: "Om det hade funnits små hyttfönster i människornas huvuden så hade man kunnat titta in på tankarna, som man kan titta in i en torktumlare, och i trots mot tvättstugans regler gick denna min tumlare dygnet runt, och oupphörligt kastades tankarna mot väggarna som lakan, nallebjörnar, av misstag instängda katter eller småbarn."

För mycket av det goda är alltid lagom – som Persson skriver, möjligen som självförsvar, ty hans debut flödar över av gott humör och av hans intresse för det mesta. Själv gömmer han sig i sin egen förpackning som "en brevbomb i ett bokpaket".

Jag har känt mig hemma bland dessa bildningsspillror som flyger omkring som pingpongbollar. "Botten i mig, är den botten också i andra? Det är inte så djupt, en tre-fyra meter på sin höjd, men sikten är dålig. Man gjorde dykningar efter ett mordvapen, men fann bara gamla cyklar, flaskor, kundvagnar och dumpade skrivmaskiner. Det var det närmaste man kom ett kollektivt undermedvetet."

Malte Perssons två diktsamlingar, trots sina förtjänster, tycks mig beskriva en uppehållande rörelse mot ett mästerstycke på prosa, Edelcrantz förbindelser. Den första heter Apolloprojektet (2004) efter ett amerikanskt försök att på 60-talet landsätta människor på månen – den romantiska poesins symbol framför andra, tänk på Stagnelius mångudinna och än tidigare Gunno Dahlstiernas silvervårta. Idag är varje krater kartlagd och mångrus går på auktion.

Boken kan tolkas på flera sätt, främst är den ett avsked till dikten som illusionsskapare. Rymden skannas och vi får svaret "Du har inga meddelanden." Där ges minnen av liv. "Vi är fullt upptagna med fabrikationen av en framtida saknad." Nostalgi: "Långt därinne finns en stansad himmel: blåbär hällda ur ett tippat bleckmått."

Som i debuten varvar Malte Persson metalitterära allusioner, skoluppsatsprosa, aforismer, poptexter. Apolloprojektet beskrivs som ”en fortsatt utforskning och uppskjutning av en sedan länge förfluten framtid”. Apollo är skaldekonstens gud och modernitetens raket. Kanske är poesin själv ett Apolloprojekt, en strävan mot klarhet och ljus.

Malte Persson skojar om ensamheten på månens baksida, tystnaden på ordens baksida sedan orden tagit ut varandra som i ett dominospel: diskbänk bänkprens presskonferens. Det svänger mellan det desperata och det putslystiga – språket är spegelsal och ekotempel.

Kvickheten glider längs existentiella bråddjup som poeten täcker över för att vi inte ska hinna fånga honom i fallet. Fragmenten öppnar sig på olika nivåer av mångtydighet och som en oroande underström löper frågan om framtiden: hinner den bli historia? Och betyder den livlösa månen något för oss med våra instrument som ger oss siffror och formler men ingen förlösning?

I Dikter (2007) möter vi på nytt den spralliga språkhanteringen. Men allt är medveten efterhärming och återklang. Finns en grund som inte är avgrund under diktandet, finns ett original? Men Persson kan mitt i sina sorgsna ordlekar medge: ”Språkets änglar lägger sina ägg i allt / och infekterar det med mening.”

För det mesta snurrar han dock omkring som en pojke, lekfull och yster, men utan ett övergripande tema, det är stickspår, infall, trixande. Frågan är om poesin som genre är väsentlig för Malte Persson.

Så till Edelcrantz förbindelser! Med uppsluppen glädje läser jag denna livskrönika med idel autentiska personer, så full av skämt, styva pastischer, förtätad poesi, vilda perspektivskiften. Kort sagt en roman som får det mesta att – för att citera författaren – ”förblekna som en rökpipa vid sidan av ett fyrverkeri”. En skälmroman i Thomas Manns anda: ”Historien repar sig.”

Malte Persson reser sig på den grund som Karl Ragnar Gierow lagt med sin spirituella levnadsbeskrivning från 1964. Gierow skrev: ”På varje fält där han prövade sina krafter, visade han en sällspord lätthet att komma med nya uppslag. Med samma lätthet har eftervärlden glömt, att det var han, som kom med dem. Han var en föregångsman, som utvecklingen följde i spåren och tappade bort med blicken. – – – Från och med 1783 kan man läsa hans annaler som en tidtabell över snabba och välordnade förbindelser. Vad som än inträffade vid ombytena – kungamord, Reuterholmsvälde, olycksaligt krig, revolution och tronavsättning, överraskande tronföljarval – alltid kom han vidare på sin bana.”

Jag har bara snuddat vid Malte Persson i levande livet men jag hittar överensstämmelser och paralleller som skulle gjort Paul Auster nöjd. Malte har ett kapitel om Edelcrantz orangeri

och bostad vid Stora Skuggan, själv bodde jag där lika lång tid knappt tvåhundra år senare och lekte då med tanken att skriva om min ärelystne granne Edelcrantz, men Gierows minnesteckning överväldigade mig vilket inte skedde med oförvägne Malte. Edelcrantz var vän med guldmakaren och swedenborgaren August Nordenskiöld som sökte paradiset i Sierra Leone, Malte skriver mycket om honom och det gör jag också i min biografiska roman Anders Sparmans resa som fick en avvisande recension av just herr Malte.

Persson är de snabba allusionernas akrobat, antalet ordlekar är oändligt och sällan faller denne dansare ned från linan. Stilen andas en frihet mellan kåseri och aforism, mellan filosofiska tankar om döden och själens förklädnader och panoramasvep över den samtida världshistorien. Bellman, Oxenstierna, Armfelt och andra är närvarande: Tvivla vid denna källa. Allra mest syns Johan Henric Kellgren, den ende hjärtevännen, ”den gudabenådade gudsförnekaren”.

Persson har ett känsligt öra för ordens dubbelhet beroende på deras sammanhang, han är en språkets ståuppartist som lyckas roa tvärs igenom en mycket lång föreställning. Via tidens memoarer stansar han ”ett kretskort över Stockholms kretsar” och är insatt i hur det skvallras mellan Åbo och Paris – inte minst i det opera- och teaterväsen där Clewberg spelade den arbetsamma vicechefsrollen. ”Inte ens i ens egen inre teater kan man vara säker på vad som förbereds; även där är man en teaterchef som inte alltid blir åtlydd.”

Sammanhagen skymtar som då man öppnar och stänger luckorna på stolpen i Edelcrantz tidiga telegrafsystem. Berättaren befinner sig i nuet, ingriper, föreslår aktuella paralleller som Machtübernahme och mediastressad och kallar Bastiljen för revolutionens ground zero. Eller går händelserna i förväg och berättar vem som ska dö eller förtalas i ett senare skede. Han låter sin Clewberg, adlad Edelcrantz men utan ättlingar, visualisera ”de verkliga nätverken, de som ligger fördolda eller ännu bara existerar som möjlighet. När han blundar framträder de som ingenjörssritningar framför hans näthinnor: visionen och verkligheten överlagras, likt ur evighetens synvinkel templet och ruinen.”

I Malte Perssons ögon är Edelcrantz ingen upptäckare och skapare i första hand utan en enastående manipulator som lägger beslag på tidens nätverk och koder och ledigt svävar mellan dem. Han är filtret genom vilket samtidens kultur, politik och skvaller silas och kommenteras. Han är en inställsam opportunist som till vart pris vill komma sig upp, han skriver hyllningsdikter och folksånger där de behövs, sköter opera och teater allt mer uttråkad, söker reformera lantbruket utifrån Stora Skuggans odlingar och uppfinnar en optisk telegraf som varnar för ryssen. Han utmålas av kollegan Skjöldebrand som ”konservativ och rojalistisk intill självtutplåning när det passar hans ämbetsmannakarriär, men skamlöst liberal

och omstörtande när det passar hans ångleksaker och geschäft. Maskiner och maskspel och machinationer ...”

Edelcrantz registrerar stadens oväsen men också dess oväntade ”tystnad i flera våningar”. Från alla håll ser han in mot slottet, ”en gigantisk magisk låda, klar att öppnas av honom. Han måste bara finna den rätta formeln.” Han betänker att ”den store Cartesius frös ihjäl i Stockholm; Bruno brändes på bål i Rom; aldrig är temperaturen den rätta.”

Han speglar sig i andras snille: ”Böckernas ryggar är de enda som aldrig behöver buga; han böjer sin rygg för dem.” Som riddaren av den borgerliga skepnaden gör han sitt bästa för att memorera det lilla han får se, men trots sina många förbindelser står han till slut ensammare än någonsin: ”Han kommer därvidlag snart att likna Sverige.” Dock fortsätter han att vara verksam i sin observationskammare: ”Ögat ser bäst om det vant sig vid mörker. Upplysning och mörkläggning behöver inte utesluta vartannat.”

Men med ens dyker det upp fosforister och unga skalder som föraktar nytta och handel: ”De kastar sina vittra stenar och sticker så hårt de kan med paraplyspetsar doppade i den tyska filosofins andliga gift. En välgödslad draksådd i generationernas plantskola!”

Edelcrantz anstränger sig för att vara snillrik som Kellgren, men ”bokstäverna och orden simmar runt som grodyngel och han lyckas inte se sin spegelbild i deras damm. Eller är det han som är grodan? – – – Och det är med litteraturen som med allt annat vatten: det dunstar, glöms, omvandlas, regnar ned på nytt, svämmar över, flyter undan, fryser till is i stela former, för att sedan smälta, dunsta ... Biblioteken är kommunicerande kärl.”

Några fina sidor om kärleken till böcker borde få vår kung att tänka på Malte Persson då han tillsätter chef för Bernadottebiblioteket och kanske dyslektiskt lättad instämmer i tanken ”på ett bibliotek av böcker som aldrig skrivits, förvarade i salig oordning i något lustslott eller luftslott, det någon fiktiv bibliotekarie från den mest avlägsna landsorten anlitas att bringa ordning i”.

Småningom intar Edelcrantz landets högsta toppar genom att ”tvetydigt balansera vid gränsen mellan det artiga och det uppriktiga, det minutiöst korrekta och det vågade”. I hovets konversationsrum synkroniserar man sina klockor efter kungens som var dag går olika. ”För vad skulle det vara för poäng med att vara envåldshärskare om man vore en slav under tiden?”

I en rad briljanta monologer porträtterar Persson den dåtida Svenska Akademien alltifrån den fete Elis Schröderheim som är ”en allegori över de förluster alltför mycket förlustelser leder till”. Madame de Staël drar in på scenen som en som aldrig skulle ”acceptera att agera bifigur. Bidrottning, snarare, kring vars fluster andra dansar. Det är dock inget som hindrar att även bifigurers bifigurer kan vara flitigt sysselsatta med att försöka knyta samman sina egna

biografier. Någon drönare är inte Edelcrantz.” På detta ordhärmande vis passerar den ena prominensen efter den andra utan att författaren tappar greppet.

Epilogen är vemodig. Den ursprungliga Akademien dör ut, de gamla förbindelserna bryts, men de nya fungerar, ångbåtarna till exempel. ”Man slits ut i takt med sina bästa kläder, men till skillnad från kläderna kan ingen skraddare vända ut och in på livet för att få det att se nytt ut. – – – Och mellan nuets tunga kvarnhjul – de ljusa timmarnas mald mellan föregående natt och den kommande – blir det möjliga det mjöliga, det eviga det aviga. – – – Bröstkorgen höjer sig och sänker sig som befolkningsstatistiken.”

Edelcrantz har sett många regimer och idéer komma och gå och inser att det nu som vi uppfattar som tillvarons mittpunkt kommer om bara några år att betraktas ”som en tidens ofashionabla förort, och om några generationer som ett perifert hottentottland att svärmiskt fantisera om eller förfasa sig över”. Därmed blir denna bok en backspegel mot vår tids gryning och dess maniska förändringsbegär.

Så glider allting ihop, Orfeus sång och Eurydikes återkomst, möjligheternas fält och de saligas ängder, floder och bifloder: ”Många böcker små ...” och under dem en glimmande bottensats av poesi. Men det är leken och den drastiska överraskningen som är Malte Perssons sanna element och som gör hans språk till levande materia.